

Zeeland en Goeree in de wereld (deel 1, Afrika)

In een serie van vijf korte artikelen in Nehalennia maken we kennis met de namen *Zeeland* en *Goeree* in het buitenland. Na intensief speurwerk wist auteur Jaco Simons voor wat betreft *Zeeland* onder meer forten, stadjes en eilanden te traceren. Deze luisteren of luisterden niet alleen naar de naam *Zeeland*, maar in een aantal gevallen ook naar *Zeelandia*, *Nova Zeelandia* of *Nieuw Zeeland*. Slechts drie keer stuitte Simons op de naam *Goeree*, in de vorm van een eilandje en een tweetal kappen. We reizen in de vijf bijdragen af naar Afrika, Azië, Noord-Amerika, Midden- en Zuid-Amerika en Oceanië. Het feit dat *Zeeland* en *Holland* gedurende een aantal eeuwen wijdverspreide handelscontacten hadden, wordt hiermee weer eens bevestigd. Deze reeks bijdragen beoogt niet een volledige opsomming of uitputtende verhandeling te zijn; eerder een signalering en misschien, daaruit voortvloeiend, een aanzet tot verdere uitwerking. Aan het einde van het laatste artikel volgt de bronvermelding betreffende deze reeks.

Goeree

Jaco Simons

In 1751 werd tussen de eilanden Goeree en Overflakkee een dam gebouwd op initiatief van de Staten van Holland en West-Friesland. De waterkering kreeg de toepasselijke naam Statendam. In de jaren daarna groeiden de twee Hollandse landformaties geleidelijk naar elkaar toe als gevolg van inpolderingen. Het duo kreeg de naamcombinatie Goeree-Overflakkee.

Goeree heeft zijn naam te danken aan zijn 'goede rede'. Een rede is een haven of een beschut gelegen waterplaats voor schepen om aan te leggen.

Voor de West-Afrikaanse kust vinden we een Goeree dat nog zijn oorspronkelijke vorm heeft. Afrikaans Goeree is een eilandje met een omvang van slechts 18 hectare. Het behoort tot de republiek Senegal en ligt ongeveer 4 km uit de kust van de Senegalese hoofdstad Dakar, in de baai van Dakar.

In de zestiende eeuw werd de vaart en de handel op West-Afrika beheerst door de Portugezen. Vanaf het einde van die eeuw gingen Hollanders en Zeeuwen dat deel van het Afrikaanse continent bevaren. Op weg naar Guinee, een regio aan de zuidzijde van West-Afrika, bezetten Afrikavaarders in 1617 een eilandje voor de kust van het huidige Senegal en noemden dat Goeree, naar het meest zuidwestelijke stukje Holland. Zij zouden hier voor een appel en een ei het recht op vestiging hebben bemachtigd via een lokale leider.

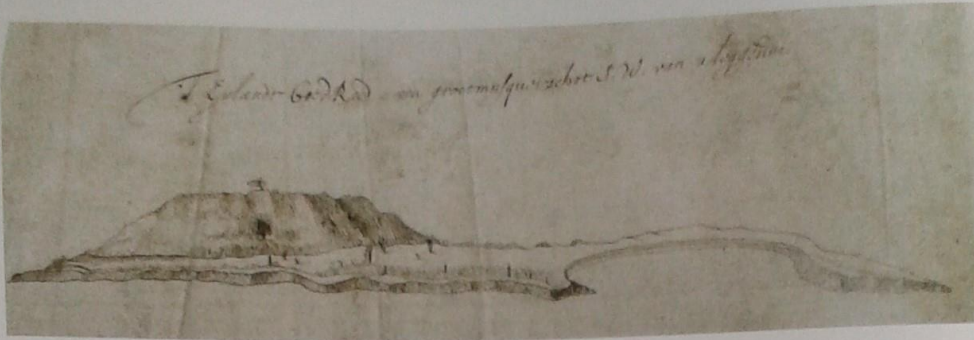
Goeree werd onder de Portugezen, die als eerste Europeanen het eiland innamen, Ilha da Palma of Palmeiland genoemd. Toen de Hollanders voet aan wal zetten, hadden de Portugezen Goeree allang verlaten. Dat blijkt uit de vroegst bekende Nederlandse tekening van het eiland. Hierop zijn geen sporen van enige fortificatie te zien. De Staten-Generaal gingen toezicht houden op Afrikaans Goeree. Er werd onder hun auspiciën een begin gemaakt met de aanleg van enkele verdedigingswerken en er werd een handelspost opgezet. Op de noordelijke landpunt kreeg een fort met vier bastions de naam Triton, maar die werd al snel omgedoopt tot Nassau. Aan de andere zijde, de zuidkant, lag een heuvel en daarop werd de sterkte Zeeoog gebouwd, die niet veel later luisterde naar de naam Fort Oranje.

In 1624 werd Goeree door de Staten-Generaal overgedragen aan de toen jonge handelsorganisatie de West Indische Compagnie (WIC). Vier jaar later probeerden de Portugezen het eiland op de Compagnie te heroveren, maar zij werden door de Nederlanders al snel verjaagd.

In 1664 bezetten de Engelsen niet alleen alle forten aan de zogeheten Goudkust in de Guinee-regio, ook het eiland Goeree werd ingenomen. De Staten-Generaal schoten de WIC snel te hulp. Niemand minder dan de Vlissingse zeeheld Michiel de Ruyter werd daarvoor ingezet. Het toeval wilde dat hij zich op dat moment ophield in Gibraltar. De Ruyter kreeg de opdracht om zich van daaruit te spoeden naar West-Afrika om de door de Engelsen bezette forten en handelsposten te heroveren. Dat lukte binnen enkele maanden. De Ruyters optreden zou de prelude zijn van het uitbreken van de Tweede Engelse Oorlog.

Het Zuid-Hollandse eiland Goeree, ten noorden van de Zeeuwsche eilanden op de Kaart van Zeeland van Jacob van Deventer uit 1545. (bovenin de afbeelding)

Nederlandse tekening van Goeree van vlak na 1617.

Afgezien van enkele korte onderbrekingen heeft de Nederlandse bezetting van Goeree plaatsgevonden in de periode 1617-1677. Op het eiland zetelde het bestuur van de regio Senegambia, een streek op het West-Afrikaanse vaste land die zijn naam ontleende aan de rivieren de Senegal en de Gambia. Ook daar hadden de Nederlanders diverse handelsposten opgezet.

In 1677 verloor Nederland Goeree aan de Fransen en werd het eiland beheerd door de Compagnie du Sénégal. Admiraal Jean Duc d'Estrées had tijdens de verovering Fort Oranje verwoest. Fort Nassau werd na de inname vernieuwd en ging verder onder de naam Fort Vermandois. De introductie van de verfranse eilandnaam werd toen ook een feit: Îsle de Gorée.

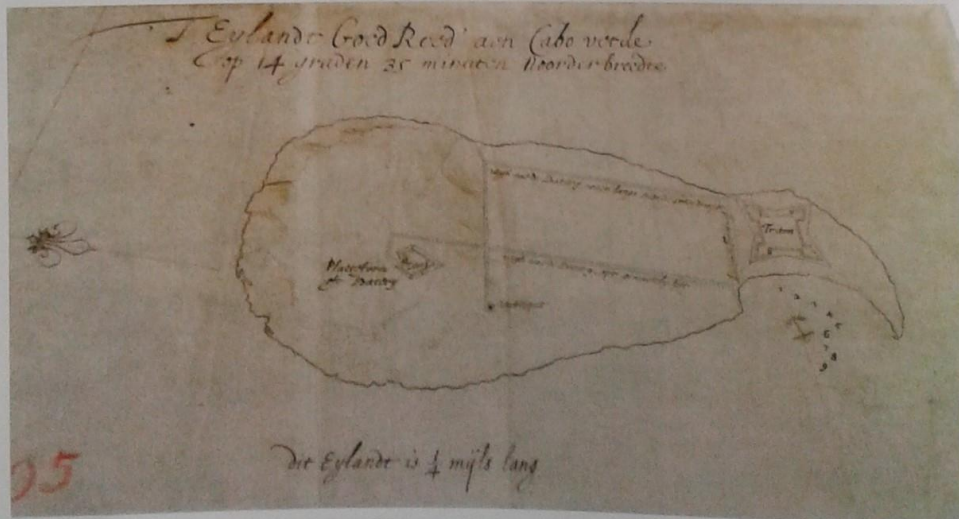
Later werd door de Fransen een ringmuur rond het eiland gebouwd. Op een kaart van 1772 zien we die aangegeven. Bovendien zijn de ruïnes van fort Oranje intussen omgevormd tot een nieuw verdedigingswerk, Fort St. Michel, terwijl de sterkte Vermandois nu Fort St. François heet.

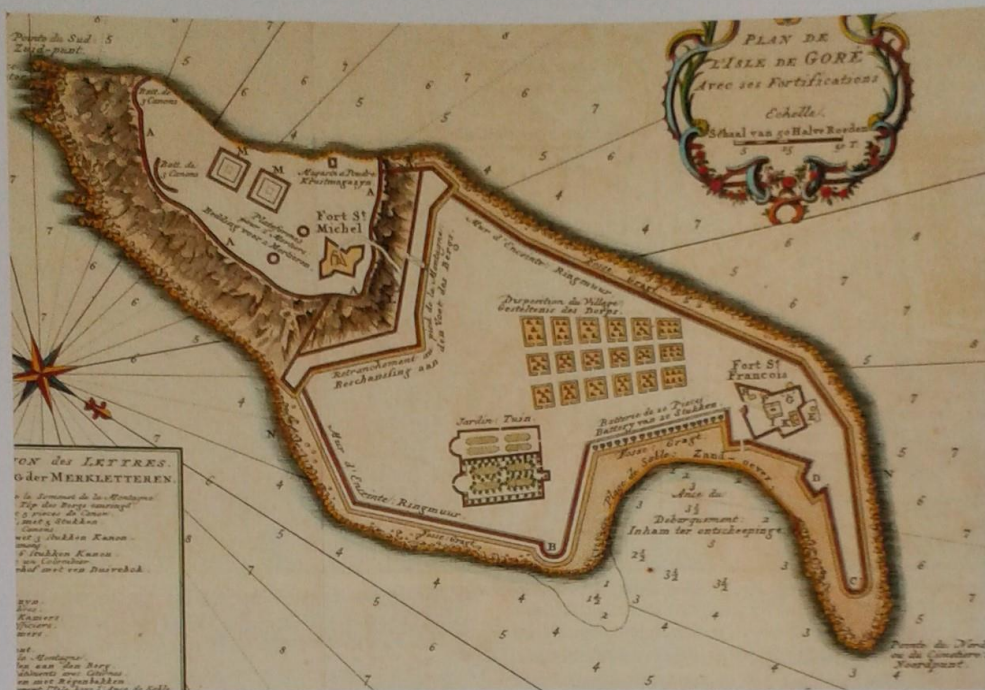
Tussen 1852 en 1856 bouwden de Fransen een citadel op de uiterste noordpunt. Het bouwwerk kreeg de naam Fort d'Estrées, naar de viceadmiraal die in 1677 het eiland op de Nederlanders veroverde. In dit fort is nu een museum gehuisvest dat luistert naar de mooie naam Musée historique du Sénégal à Gorée.

Tot de onafhankelijkheid van Senegal in 1960 bleef Goeree Frans bezit. Daarna werd het eiland Senegalees. De Franse naam bleef tot op heden behouden.

Zeelandia

Voor de WIC waren de belangrijkste West-Afrikaanse gebieden niet Senegambia en het eiland Goeree, maar de regio Guinee met daarbinnen de Goudkust en de Slavenkust. Deze kustgebieden moeten we lokaliseren ter hoogte van de tegenwoordige republieken Ghana en Benin, waarvan het zuiden vroeger Dahomey heette. In Dahomey, ofwel aan de Slavenkust, bevond zich het fort Zeelandia dat eigenlijk meer weg had van een versterkte handelspost dan

Frans/Nederlandse kaart van Isle de Gorée uit 1772 met daarop een ringmuur en de forten St. Michel en St. François.

van een echt verdedigingswerk. Voordat deze naam werd geïntroduceerd, luisterde het fort naar de naam Jaquim, zo genoemd door de Portugezen. Jaquim is een afkorting van de naam Joaquim.

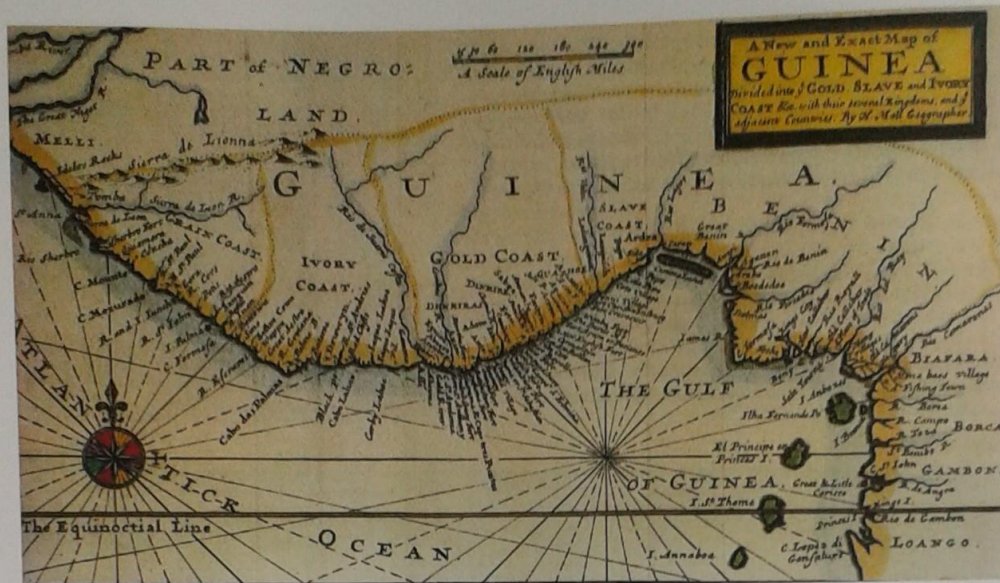
Als fort is Jaquim nauwelijks van betekenis geweest; als handelspost of factorij echter wel. Jaquim was zelfs een van de meest winstgevende factorijen van de WIC aan de

Slavenkust, hoewel deze vestiging slechts van 1726-1734 heeft bestaan.

In 1732 viel bijna het doek. De factorij werd aangevallen, waarbij het hoofd van de post op de vlucht sloeg naar een nabij gelegen eilandje. In 1733 werd wederom in Jaquim geïnvesteerd om de handel nieuw leven in te blazen. De hernieuwde vestiging kreeg toen een naamsverandering

Fort d'Estrées op Isle de Gorée. Op de achtergrond de stad Dakar.

Kaart van Guinee. Aan de Slavenkust (Slave Coast) lag de versterkte handelspost Zeelandia.

en ging verder onder de naam Zeelandia. In tegenstelling tot andere gebieden werd de handel aan de Slavenkust aanvankelijk niet gedreven vanuit factorijen, maar vanaf ontmantelde schepen voor de kust. Pas na 1670 werd een beperkt aantal versterkte, permanente posten toegestaan. De handel in goud en ivoor waren het belangrijkste. Aan het einde van de zeventiende eeuw ging de handel in mensen die tot slaaf werden gemaakt een steeds grotere rol spelen. Anders dan aan de Goudkust waren het aan de Slavenkust vooral lokale machthebbers die de grootscheepse slavenhandel organiseerden. Zij ronselden of ontvoerden in de binnenlanden wonende mensen en verkochten die aan de kust voor geld of ruilden hen voor allerlei producten. Het waren dus niet alleen de Europeanen die zich schuldig maakten aan deze verwerpelijke praktijk, maar ook de West-Afrikanen zelf. De WIC maakte gretig gebruik van deze lucratieve handel en hield deze in stand.

Werelderfgoed

Als gevolg van het beladen slavennijverleden staat het Afrikaanse Goeree sinds 1978 op de werelderfgoedlijst van de UNESCO. "Symbool voor enerzijds uitbuiting en anderzijds verzoening met het verleden. Goeree was het centrum van de trans-Atlantische slavenhandel. Vanuit het Slavenhuis werden miljoenen slaven verscheept naar Amerika", zo lezen we op de website van de UNESCO. Deze feiten worden tegenwoordig door historici die zich specifiek hebben verdiept in het slavennijverleden, als onjuist gezien. Er was op Goeree zeker sprake van slavenhandel, maar op kleine schaal. Massale slavenhandel vond plaats aan de Goudkust en de Slavenkust. Het op Goeree bekend geworden *Maison des esclaves* (Slavenhuis) was de plek waar de slaven van de eigenares van het huis woonden en was geen transitieoord voor slaven die naar het Amerikaanse continent werden verscheept.